
Európai monarchiák 1814-től 1906-ig. A restaurációk százada

A recenzió alapját képező mű eredetileg német nyelven jelent meg 2014-ben (kissé módosult címmel: *Das Jahrhundert der Restaurationen 1814 bis 1906*), ugyanannál a kiadónál, amely az angol verziót is jegyzi, mint-hogy a müncheni *De Gruyter Oldenbourg* nagy hangsúlyt helyez arra, hogy a nagyobb érdeklődésre számot tartó könyveket angol nyelven is hozzáférhetővé tegye. Ráadásul a 2017-es angol változat autentikus jellegét az adja, hogy a könyvet maga a szerző fordította le. A műben kifejtett koncepció rövid összefoglalója, természetesen az esettanulmányok nélkül, ugyanakkor bekerült az Oxford University Press által ugyancsak 2014-ben kiadott (Kelly L. Grotke-Marcus Prutsch által szerkesztett) *Constitutionalism, Legitimacy, and Power* kötetbe, *Restaurációk és alkotmányok* címmel, amely, mondhatni, mottóként fejezi ki Volker Sellin mondanivalójának lényegét.

Volker Sellin a heidelbergi egyetem professzor emeritusa (aki korábban az intézmény rektora is volt), az újkori európai történelem elismert kutatója több tanulmányt és könyvet írt a történetírásban általánosan csak „a forradalmak kora” néven emlegetett XIX. századról, melynek 1814–1848 közötti – azaz a napóleoni rendszer bukását követő és az 1848-as forradalmi hullámig tartó – szakasza, mint a „restauráció” korszaka ismert. A szerző jelen könyve egy olyan rövidebb lélegzetű írás, amely kutatásainak összefoglalását adja, a legitimitás és alkotmányosság szempontjából tekintve át a címben vizsgált időszakban a kontinens európai történelmét, ennek generális revízióját tárva az olvasó elé.

A szerző alaptétele, melyre a jogi források terminológiáját és a kor politikusainak szóhasználatát hozza fel igazolásként, a következő. Bár a modern európai alkotmányokat, azaz a *chartális alkotmányokat*, szokás úgy kezelni, hogy azok a nyugati kultúrkör *forradalmainak vívmányai*, mégis az alkotmányos kormányzathoz való átmenet számos esetben *nem valamely forradalom közvetlen következményeként* valósult meg Euró-

pában. A XIX. században ugyanis a legtöbb esetben az *alkotmányok* az *uralkodói restauráció eszközei* voltak: azaz a dinasztiák ezek révén igyekeztek megerősíteni pozíciójukat. Ezáltal pedig a XIX. századot nemcsak a forradalmak, hanem legalább annyira a restaurációk korának is lehet tartani.

A szerző ezért különbséget tesz *demokratikus alkotmányosság*, illetve *monarchikus alkotmányosság* közt. Az előbbi esetben, amely például az amerikai függetlenségi háború vagy a francia forradalom következtében született meg (1791), az alkotmánynak nevezett dokumentum a *népszuverenitás demokratikus* elvén nyugodott. Amikor ugyanis eltörölték a létező kormányzatot, akkor az új autoritás számára újfajta legitimációt is kellett találni: ez lett a népszuverenitás. A *monarchikus alkotmányosság* esetében viszont a *monarchikus elven* alapult az alkotmány, amelynek lényege abban rejlett, hogy az *uralkodó saját jogán* adott alkotmányt, ezáltal pedig a *Régi Rend* azon alaptételét követte, mely szerint ő a *privilégiumok forrása*. Ez történt például 1814-ben Franciaországban. XVIII. Lajos ugyanis ún. *alkotmányos chartát* (*Charte Constitutionnelle*) adott ki, s az elnevezésnek jelentősége van, mivel az uralkodók igyekeztek kerülni az „alkotmány”, „alkotmányozó hatalom”, terminusokat, azok forradalmi vonatkozásai miatt. Ezáltal a francia esetben a *charta, legitimációs és jogtechnikai szempontból*, a *Régi Rend* tradíciójának folytatását jelentette. Még akkor is, ha ez a „régí rend”, természetesen, nem az 1789 előtti állapotokat jelentette, hanem azt, hogy a tradíció (*charte*) alkalmazkodott a korszakhoz. Bár legitimációs szempontból az említett kétféle alkotmány különbözött, politikai szempontból mindegyik kimerítette az alkotmányosság kritériumait.

A restauráció tehát, mindezekből következően, nem összeegyeztethetetlen szükségképpen a reformmal: sőt, a monarchiák megerősítése éppen ez utóbbi révén történt meg. A demokratikus forradalom által jelentett fenyegetést kétféle módon is lehetett kezelni a monarchikus alkotmányosság eszközével: akár egy zajló forradalom továbbgyűrűzését, vagy éppen annak kitörését megakadályozandó. A restauráció így lehetett „*ellensúlyozó*” vagy „*preventív*”. Az előbbire kiváló példa az 1848-as forradalmak által kikényszerített alkotmányok esete Itáliában – és mivel ezek monarchikus alkotmányok voltak, így vissza is vették azokat az uralkodók (így köztük Ferenc József is), kivéve Szardínia királyát. A preventív monarchikus alkotmányosság fogalmát jól példázza az 1807-es porosz reformtervezet. Ennek kinyilatkoztatott célja ugyanis az volt, hogy bevezesse a „demokratikus elveket a monarchikus kormányzatba”.

A restauráció és az alkotmány viszonyának korabeli felfogását jól példázza, hogy amikor 1850-ben a porosz király átalakította az 1848-as alkotmányt, akkor erről egy diplomatája azt írta, hogy a „restauráció folyamata” az 1848-as alkotmánnyal kezdődött, az 1850-es *alkotmány* pedig egy „*organikus restauráció*” diadala volt. Restaurációról beszélt, noha a monarchiát nem törölték el! A monarchikus alkotmányosság (az „*organikus restauráció*”), a *dinasztikus hatalom legitimálásának új eszköze* volt, „taktikai manőver”, hogy a dinasztiák megőrizték pozíciójukat a demokratizálódás korában.

A *restauráció* terminus tehát, abban a formában, ahogy eddig a történettudomány használta, nem tartható, így a restauráció kora elnevezés sem, annak korábbi értelmében. Mit restauráltak ugyanis Napóleon bukása után? Mást jelent a szó a különböző területek esetében. Míg az ún. *Bourbon restauráció* alkotmányos monarchiát eredményezett, tehát nem az 1789 előtti állapotot, ezzel szemben a német fejedelemségekben, Itáliában a restaurációnak az a formája valósult meg, amely valóban a Napóleon előtti politikai rendszert állította helyre, azaz az ún. neoabszolutizmus köszöntött be, amikor a Napóleon által letett uralkodókat visszahelyezték jogaikba. A restauráció ezért sem szűkíthető le magának a királyságnak mint államformának a kérdésére. A francia mintájú restauráció (a monarchikus alkotmányosság) pedig végigkísérte az egész XIX. századot: azzal a kiegészítéssel, hogy a későbbi alkotmányokkal nem kellett egyúttal egy korábban megszűnt monarchiát visszaállítani.

A könyv, a bevezetőt és a konklúziót is beleértve, nyolc fejezetből áll, és a koncepciót a következő esettanulmányokon keresztül mutatja be: *Franciaország 1814; Lengyelország 1815;*¹ *Németország 1818–1848; Spanyolország 1834; Itália 1848; Oroszország 1906.*

Különösen fontos és jól kidolgozott az Oroszországgal foglalkozó rész: elsősorban azért, mert a szerző láthatóan eredetiben olvasta az orosz forrásokat, melyekből gazdagon idéz is. (Ez a forrásközpontúság egyébként a mű egészére jellemző.) Többek közt felhívja a figyelmet arra is, hogy az 1906-os, demokratizálást jelentő közjogi dokumentumot sem alkotmánynak, hanem *alaptörvénynek* nevezték: éppen az alkotmány forradalmi konnotációja miatt, továbbá azért is, mert ez az elnevezés összhangban volt a korábbi,

1 Ez természetesen nem a felosztott Lengyelország egészével, hanem csak az 1809-ben létrejött Varsói Nagyhercegségből I. Sándor cár által megalakított Lengyel Királysággal (az ún. Kongresszusi Lengyelországgal) foglalkozik, melynek a cár alkotmányt adott, és azt „örök időkre” az Orosz Birodalomhoz csatolta. (Ezt mondta ki az alkotmány 1. pontja). A „lengyel” alkotmány a többi monarchikus alkotmánytól tehát abban különbözött, hogy aki adta, az „egy külföldi hódító volt”.

az autokratikus hatalmat kodifikáló XIX. századi közjogi terminológiával. Ugyanakkor jól érti a szerző, hogy Oroszországban mekkora szerepe volt a nyugati jogfelfogás korábbi hiányának.

Volker Sellin könyve remélhetőleg nemcsak a történészek körében vált ki visszhangot, hanem az alkotmányjog területét művelők számára is új perspektívát kínál.

Volker Sellin: *European monarchies from 1814 to 1906. A century of restorations.* (Európai monarchiák 1814-től 1906-ig. A restaurációk százada). De Gruyter Oldenbourg, München, 2014. 145 o.

Sashalmi Endre